

01

โบราณคดีและชาติพันธุ์ในเขตหมู่บ้านชาวญ้อฮก ที่ อ.เทพสถิต จ.ชัยภูมิ

Archaeology and Ethnic Group in the Area of
Nyah-Kur Villages in Thepsathit District,
Chaiyaphum Province

พิพัฒน์ กระแจะจันทร์*

Pipad Krajaejun

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการนำเสนอผลงานวิจัยของโครงการสำรวจหลักฐานทางโบราณคดีและเส้นทางการค้าโบราณในขอบที่ราบสูงโคราชในเขต อ.เทพสถิต จ.ชัยภูมิ ซึ่งมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อศึกษาประวัติความเป็นมาของชาวญ้อ ซึ่ง เป็นกลุ่มคนที่พูดภาษามอญโบราณคล้ายภาษาสมัยทวารวดี โดยใช้วิธีการทางด้าน โบราณคดีและประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์

ผลจากการศึกษาพบว่า ในพื้นที่ อ.เทพสถิตเริ่มมีการตั้งถิ่นฐานครั้งแรก เมื่อพุทธศตวรรษที่ 17 เป็นต้นมา โดยแหล่งโบราณคดีสามารถแบ่งออกเป็น 2 สมัยหลักคือ สมัยแรกมีอายุระหว่างพุทธศตวรรษที่ 17-19 พบใกล้กับช่องเขาที่ หมู่บ้านไร่ มีชื่อว่า ช่องซิด ซึ่งช่องเขานี้เป็นทางขึ้นลงระหว่างที่ราบสูงโคราชกับ ที่ราบภาคกลาง โบราณวัตถุประเภทหลักที่พบได้แก่เครื่องปั้นดินเผาแบบเขมร และเครื่องปั้นดินเผาจีนสมัยราชวงศ์ซ่งใต้ สะท้อนถึงการเติบโตของการค้าของ อาณาจักรเขมร แต่หลักฐานที่พบในสมัยนี้ไม่สามารถบอกได้ว่าสัมพันธ์กับชาว ญ้อ ส่วนสมัยที่สองมีอายุตรงกับสมัยรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ โบราณ วัตถุสำคัญที่พบในเขตหมู่บ้านเก่าของชาวญ้อคือเครื่องปั้นดินเผาสมัยราชวงศ์ ซิงและเหรียญสมัยรัชกาลที่ 5

ธิดา สาระยา สันนิษฐานว่าชาวญ้อคือประชากรของรัฐทวารวดีที่อพยพ หนีภัยสงครามจากการรุกรานของอาณาจักรเขมรขึ้นไปอยู่บนภูเขา แต่จากการ สำรวจทางโบราณคดีนั้นไม่พบชุดหลักฐานที่สัมพันธ์กับวัฒนธรรมทวารวดีแต่อย่าง ใด โดยพบเพียงโบราณวัตถุในวัฒนธรรมเขมรเท่านั้น ดังนั้น เป็นไปได้ว่าเมื่อราว พุทธศตวรรษที่ 17 เมื่อการค้าขายตัว กลุ่มชนกลุ่มหนึ่งซึ่งอาจเป็นชาวญ้อได้ รวมตัวตั้งเป็นหมู่บ้านเพื่อเข้าไปเป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายการค้าของอาณาจักร เขมร โดยทำหน้าที่ติดต่อกับชุมชนโบราณในเขต อ.ป่าหน่วจนรงค์ จ.ชัยภูมิ และ อ.ลำสนธิ จ.ลพบุรี

คำสำคัญ: ชาวญ้อ, ชัยภูมิ, เส้นทางการค้า, อาณาจักรเขมร, ทวารวดี

Abstract

This article is part of the Archaeological Survey of Ancient Trade Routes on the Rim of the Khorat Plateau, Thepsathit District, Chaiyaphum Province Project. The main aim of this project is to study the history of the Nyah-Kur people, speakers of the Old-Mon language which has linguistic similarities to the Dvaravati inscription. The disciplines of ethnoarchaeology and ethnohistory were utilised within this research, which concluded that the initial habitation of the Thepsathit district was from the 12th century CE onwards. Archaeological excavations provided evidence for the categorisation of two distinct time periods, the first being the period between the 12th to 14th centuries CE, and the second within the reign of King Rama V of the Ratanakosin period. The majority of archaeological sites found which were dated to the first period were located near the Chong Chid mountain pass, a passage between the Korat Plateau and the Central Plain of Thailand. Fragments of Khmer and Southern Song ceramic wares were recovered from these survey sites, indicating the expansion of the political influence and trade networks of the Khmer Kingdom within this period. The archaeological sites pertaining to the second period were located within the village of the Nyah-kur people which they inhabited during the reign of King Rama V. This area was identified through research concerning the oral history of the area, the presence of Qing ceramics and coins minted during the reign of King Rama V.

The existing narrative concerning the history of the region was that the invasion of the Khmer Kingdom into the Dvaravati State led to the indigenous Dvaravati people fleeing into the surrounding mountainous areas, which turned them into the Nyah-Kur people. However, the results of the archaeological survey challenge the existing narrative, as no Dvaravati assemblages were recorded. Instead Khmer type assemblages were recovered. This new information has informed new theories concerning the expansion of trade around the 12th century, suggesting that a local indigenous group of possibly but inconclusively the Nyah-Kur settled within the village for the purpose of controlling and benefitting from the trade networks within the mountain pass region. Consequently they became directly involved within the extensive Khmer Kingdom trade network with the ancient communities, trading goods both to the east, especially the Bamnet Narong district and to the west, especially the Lam Sonthi district.

Keywords: Nyah-Kur people, Chaiyaphum, Trade route, Khmer kingdom, Dvaravati

บทนำ

เส้นทางคมนาคมและทรัพยากรเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดสถานที่ที่คนจะเลือกตั้งถิ่นฐาน ในเขตพื้นที่ชายขอบของที่ราบสูงโคราชบนแนวของเทือกเขาพังเหยที่ อ.เทพสถิต จ.ชัยภูมิ เป็นที่อยู่อาศัยของกลุ่มคนที่มีความสำคัญทั้งในมิติทางด้านประวัติศาสตร์และภาษาศาสตร์ พวกเขาเรียกตนเองว่า “ญ้อกร” หมายถึง “คนภูเขา” นักภาษาศาสตร์วิเคราะห์ว่าชาวญ้อกรเป็นกลุ่มภาษามอญโบราณ มีความใกล้เคียงกับภาษามอญสมัยทวารวดีอย่างมาก (Diffloth 1984) จากข้อมูลดังกล่าวทำให้ ธิดา สาระยานักประวัติศาสตร์ที่ศึกษาเรื่องราวสมัยทวารวดีตั้งข้อสมมติฐานว่า ชาวญ้อกรคือคนในรัฐทวารวดีที่อพยพหนีภัยสงครามจากการรุกรานของเขมรขึ้นไปอยู่บนภูเขา (ธิดา สาระยา 2538: 194-196)

อย่างไรก็ตาม ข้อเสนอที่อธิบายว่าชาวญ้อกรน่าจะเป็นชาวทวารวดีนั้นก็ยังไม่เคยมีการพิสูจน์ข้อสมมติฐานดังกล่าวไม่ว่าจะเป็นการศึกษาประวัติศาสตร์จากชาวญ้อกร หรือการสำรวจทางโบราณคดีเพื่อหาโบราณวัตถุที่น่าจะมีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมทวารวดี อาจกล่าวได้ว่าที่ผ่านมาการอธิบายเรื่องชาวญ้อกรไม่เคยมีการลงพื้นที่ภาคสนามเพื่อทำการศึกษาด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีอย่างจริงจังเลย

ดังนั้น บทความเรื่องนี้จะเป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการตั้งถิ่นฐานของชาวญ้อกรกับหลักฐานทางโบราณคดีที่อาจสัมพันธ์กับรัฐทวารวดี

โดยอาศัยการสำรวจทางโบราณคดีและศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่าของชาว
ญฮูกรโดยเน้นพื้นที่ อ.เทพสถิต จ.ชัยภูมิ เป็นหลัก เพราะเป็นพื้นที่ที่มีชาวญฮูกร
อาศัยอยู่หนาแน่นที่สุด และยังพบแหล่งโบราณคดีในเขต ต.บ้านไร่ อีกด้วย
ข้อมูลที่ใช้ในการศึกษาคั้งนี้ได้มาจากโครงการสำรวจหลักฐานทาง
โบราณคดีและเส้นทางการค้าโบราณในขอบที่ราบสูงโคราชในเขตอำเภอมหา
เทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์ ประจำปี 2556 ซึ่งผู้เขียนเป็นผู้รับผิดชอบโครงการ ซึ่งโครงการ
นี้ไม่ได้มุ่งเฉพาะการศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีเท่านั้น แต่
โครงการนี้ยังมีเป้าหมายอีกประการหนึ่งด้วยคือ การส่งเสริมให้ชาวญฮูกร
เข้าใจวิธีการศึกษาทางประวัติศาสตร์โบราณคดี เพื่อเป็นแนวร่วมในการ
อนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมของตนเองอีกด้วย

บทความนี้แบ่งเนื้อหาออกเป็น 4 ส่วนหลักคือ ส่วนแรกว่าด้วยวิธีการ
วิจัยและแนวคิดหลักที่ใช้ ส่วนที่สองเป็นการศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่า
ของชาวญฮูกร ส่วนที่สามเป็นผลการสำรวจทางโบราณคดี สุดท้ายเป็นการ
จัดการวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ของชาวญฮูกร มีรายละเอียดดังนี้

แนวคิดและวิธีการวิจัย

เพื่อค้นหาหลักฐานทางโบราณคดีในพื้นที่และหาความสัมพันธ์กับ
ชาวญฮูกร ทำให้กรอบการทำงานวิจัยใช้วิธีการศึกษาทางด้านโบราณคดี

(archaeological research) โดยใช้แนวคิดย่อย 2 แนวคิด แนวคิดแรกคือ แนวคิดชาติพันธุ์วรรณนาทางโบราณคดี (ethnoarchaeology) และแนวคิดที่สองคือประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ (ethnohistory) โดยเน้นวิธีการประวัติศาสตร์บอกเล่า ทั้งหมดนี้เพื่อนำข้อมูลด้านต่างๆ ของชาวฮุยงูมาช่วยในการตีความหลักฐานทางโบราณคดีที่พบ ดังนี้

การศึกษาด้วยวิธีประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ พัฒนาขึ้นในอเมริกาเพื่อศึกษากลุ่มชนดั้งเดิม (native people) หรือที่คนไทยรู้จักว่าอินเดียนแดง ด้วยการใช่วิธีการศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์บอกเล่า และในบางกรณีก็จะมีการนำเอกสารทางประวัติศาสตร์ที่มีการกล่าวถึงชนพื้นเมืองมาร่วมในการวิเคราะห์ด้วย ต่อมาได้มีการศึกษาทั้งทางด้านวัฒนธรรม สังคม และหลักฐานทางโบราณคดีร่วมด้วยเพื่อให้เกิดความเข้าใจต่อกลุ่มชนดั้งเดิมมากที่สุด อย่างไรก็ตาม โดยทั่วไปแล้วประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ก็คือการศึกษาประวัติศาสตร์ของผู้คนที่ไม่ได้มีการเขียนประวัติศาสตร์ของตนเอง (no written history) เน้นการศึกษาหาความเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรม ระบบเศรษฐกิจ และสังคม ซึ่งมักเป็นตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กัน (Krech 1991: 345-365)

การศึกษาชาติพันธุ์วรรณนาทางโบราณคดี เป็นการเก็บข้อมูลทางชาติพันธุ์ในปัจจุบันทั้งในด้านเทคโนโลยี และวัฒนธรรม เพื่อใช้ในการตีความทางโบราณคดี และความเข้าใจในกระบวนการเกิดหลักฐานทางโบราณคดี รวมถึงหน้าที่ของโบราณวัตถุต่างๆ (David & Kramer 2001)

วิธีการขั้นพื้นฐานของการทำงานด้านชาติพันธุ์วรรณนาทางโบราณคดีคือการสัมภาษณ์และสังเกตแง่มุมต่างๆ ของชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์นับตั้งแต่การใช้เครื่องมือเครื่องใช้ หลักการตั้งหมู่บ้าน ระบบการดำรงชีพ การหาอาหาร เส้นทางการเดินทาง ระบบเครือญาติ และอื่นๆ เป็นต้น จากนั้นก็ทำการบันทึกและพรรณนา แล้วนำไปเปรียบเทียบกับหลักฐานทางโบราณคดีที่พบในพื้นที่ที่ศึกษา

ตัวอย่างเช่น กลุ่มชาติพันธุ์อาจอธิบายว่าพื้นที่สักแห่งหนึ่งเป็นเส้น

ทางการเดินทางของพวกเขาในอดีตเพื่อไปซื้อสินค้า ซึ่งการใช้เส้นทางดังกล่าวอาจมีความเหมาะสมเพราะไม่ชันและมีแหล่งน้ำ หรือจะด้วยเหตุผลใดก็ตาม ปรากฏว่ามีการพบหลักฐานทางโบราณคดีดังกล่าว ก็อาจนำไปสู่การตีความได้ว่าพื้นที่บริเวณดังกล่าวอาจสัมพันธ์กับเส้นทางการค้าหรือคมนาคมดังเช่นที่กลุ่มชาติพันธุ์ในปัจจุบันได้เล่าให้ฟัง เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม การศึกษาเปรียบเทียบ (analogy) นั้นจำเป็นต้องมีหลักการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลหลักฐานทางโบราณคดีกับความคล้ายคลึงของหลักฐานที่ปรากฏอยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีชีวิตในปัจจุบัน โดยแบ่งออกเป็น 3 ลักษณะ คือ

ลักษณะแรก ความต่อเนื่องของวัฒนธรรม (cultural continuity) หมายถึงกลุ่มชาติพันธุ์นั้นๆ จำเป็นจะต้องพิสูจน์ได้ว่ามีความสัมพันธ์โดยตรงกับหลักฐานทางโบราณคดีที่พบ ซึ่งอาจจะพิสูจน์ผ่านประวัติศาสตร์บอกเล่าหรือเอกสาร (direct historical approach) เป็นต้น

ลักษณะที่สอง การเปรียบเทียบสภาพแวดล้อม (comparability of environment) เป็นการศึกษาเพื่อเข้าใจระบบการดำรงชีพและตั้งถิ่นฐานภายใต้สภาพแวดล้อมแห่งหนึ่งของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ศึกษา แล้วนำไปอธิบายการเกิดขึ้นของหลักฐานทางโบราณคดีที่พบในพื้นที่แห่งใดแห่งหนึ่งซึ่งมีสภาพแวดล้อมบางอย่างที่คล้ายคลึงกับสภาพแวดล้อมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ศึกษา โดยแนวคิดหลักที่ใช้คือแนวคิดนิเวศวิทยาวัฒนธรรม (cultural ecology)

ลักษณะที่สาม ความคล้ายคลึงของลักษณะทางวัฒนธรรม (similarity of cultural form) เป็นการศึกษาชาติพันธุ์ที่มีวัฒนธรรมคล้ายกันของกลุ่มชาติพันธุ์ในอดีตกับกลุ่มชาติพันธุ์ในปัจจุบัน ตัวอย่างเช่น ถ้าคาดว่าหลักฐานทางโบราณคดีที่พบเป็นของกลุ่มคนที่ล่าสัตว์หาของป่า ก็จะนำข้อมูลของกลุ่มชาติพันธุ์ปัจจุบันที่เป็นกลุ่มสังคมล่าสัตว์หาของป่ามาเปรียบเทียบ จากนั้นจึงนำไปอธิบายว่าเพราะเหตุใดจึงพบหลักฐานทางโบราณคดีในพื้นที่ดังกล่าว (Sharer & Ashmore 1987)

จากที่กล่าวมาทั้งหมดกรอบแนวคิดหลักในการทำงานคือ การสำรวจ เพื่อหาแหล่งโบราณคดี ควบคู่ไปกับการเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์บอกเล่า วิเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลชาติพันธุ์วรรณา เพื่อนำไปเชื่อมโยงกับหลักฐานทางโบราณคดีที่พบจากการสำรวจ

ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานของชาวญ้อ

คำถามสำคัญที่ชวนสงสัยของทั้งนักวิชาการและชาวญ้อเองคือ “ชาวญ้อมาจากไหน” ในที่นี้ขอเริ่มจากการอธิบายจากข้อมูลเอกสารทางประวัติศาสตร์ ภาษาศาสตร์ และสุดท้ายเป็นประวัติศาสตร์บอกเล่า

จากการทบทวนวรรณกรรมและการสัมภาษณ์พบว่า จากบันทึกการเดินทางของชาวตะวันตกและสยามที่สนใจงานชาติพันธุ์วรรณาระยะเริ่มแรกเมื่อรัชกาลที่ 6 ที่สำคัญคือ อิริค ไฮเดนฟาเดน (Erik Seidenfaden) ได้สำรวจชาวญ้อทั้งในเขตชัยภูมิ นครราชสีมา (ปักธงชัย) และเพชรบูรณ์ โดยในเขตเพชรบูรณ์และชัยภูมิ เขาพบว่าชาวญ้อถูกเรียกว่า “ละว้า” หรือ “ชาวบน” แต่ในเขตปักธงชัยเรียกตนเองว่า “เนียะกุล” (Nia-kuol) ไฮเดนฟาเดนได้บันทึกว่า “เนียะกุล” มีวิถีชีวิตเป็นนายพรานและเร่ร่อนในเขตป่าดงใกล้กับเชิงเขาพนมดงรัก และเขาพังเหย ที่น่าสนใจด้วยคือเขาได้สัมภาษณ์ชาวญ้อรายหนึ่ง ซึ่งเล่าว่าชาวญ้อที่ชัยภูมิในอดีตนั้นอพยพมาจากเพชรบูรณ์ (Seidenfaden 1918, 1919) โดยสรุปแล้วอย่างน้อยเมื่อเกือบ 100 ปีที่แล้วชาวญ้ออาศัยกระจายในเขตชายขอบของที่ราบสูงโคราชมาโดยตลอด

อย่างไรก็ตาม ในแง่ของภาษาศาสตร์ ภาษาของชาวญ้อมีความหลากหลายพอสมควร เจอรัลด์ ดิฟโฟลธ (Gérard Diffloth) ผู้เชี่ยวชาญภาษาตระกูลออสโตรเอเชียติกและเป็นผู้จัดทำพจนานุกรมภาษาญ้อ พบว่าภาษาญ้อสามารถแบ่งออกเป็น 3 กลุ่มคือ กลุ่มเหนือ (Northern dialect area) คือ จ.เพชรบูรณ์ กลุ่มกลาง (Central dialect area) คือ จ.ชัยภูมิ และกลุ่มใต้ (Southern dialect area) คือ จ.นครราชสีมา เขาให้

ข้อสังเกตด้วยว่าภาษาญ้อกรในเขตปักษ์ชยพบว่ามีอิทธิพลของภาษาเขมรค่อนข้างมากเมื่อเทียบกับกลุ่มอื่น (Diffloth 1984)

สำหรับประวัติศาสตร์ในปัจจุบันที่ได้จากการศึกษาด้วยวิธีการประวัติศาสตร์บอกเล่า หมู่บ้านที่เลือกศึกษาประกอบด้วยหมู่บ้านไร่ บ้านวังอ้ายโพธิ์ บ้านวังอ้ายคง และบ้านวังตาเทพ ทั้งนี้เพราะเป็นหมู่บ้านเก่าที่มีอายุเกิน 70 ปี และสะดวกต่อการทำงานในพื้นที่ ที่สำคัญคือบ้านไร่เป็นหมู่บ้านที่ตั้งอยู่ใกล้ช่องเขาที่ใช้เดินทางขึ้นลงระหว่าง อ.ลำสนธิ กับ อ.เทพสถิต และยังพบแหล่งโบราณคดีอีกด้วยจึงให้ความสำคัญกับบ้านไร่มากเป็นพิเศษ

จากการสัมภาษณ์ชาวญ้อกรจากหมู่บ้านต่างๆ จำนวน 41 คน ส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุมีอายุราว 60-80 ปี ไม่มีใครทราบแน่ชัดว่าชาวญ้อกรมาจากไหน รู้เพียงว่าย้ายมาจากหมู่บ้านเก่าหลายที่ด้วยกัน ถ้าย้อนกลับไปราว 50-70 ปีก่อน ชาวญ้อกรไม่ได้ตั้งหลักแหล่งแน่นอน แต่ก็นานๆ ครั้งจะทำการย้ายหมู่บ้านกันสักครั้งหนึ่ง สาเหตุของการย้ายหมู่บ้านมี 2 เหตุผลหลักคือ เกิดโรคระบาด และพื้นที่ไร่เลื่อนลอยอยู่ห่างไกลจากหมู่บ้านเกินไป ตัวอย่างเช่น หมู่บ้านไร่ย้ายจากช่องดับเต่า ซึ่งอยู่ห่างจากบ้านไร่ไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือประมาณ 4.3 กิโลเมตร บ้านวังอ้ายโพธิ์ก็ย้ายหมู่บ้านห่างออกมา 3 กิโลเมตร เพราะเกิดโรคระบาด เป็นต้น (สัมภาษณ์ นายเต็ม โย้จัตร์ส 2556; สัมภาษณ์ นางอิง ชัยขุนทด 2558)

ถึงแม้ว่าชาวญ้อกรจะกระจายกันอยู่ค่อนข้างห่างไกลกัน แต่พบว่าโดยมากแล้วจะเป็นเครือญาติกัน ตัวอย่างเช่น นางต้า วัตตะขบ อายุ 89 ปี (2558) ปัจจุบันอาศัยอยู่ที่บ้านวังอ้ายโพธิ์แต่มีญาติเป็นชาวญ้อกรที่ปักษ์ชยหรือบางคนเช่น นายประยูร มองทองกลาง อายุ 42 ปี (2556) เล่าว่ารุ่นทวดเป็นชาวญ้อกรในเขตเพชรบูรณ์ หรืออีกคนเช่น นายพนม จิตรจันงค์ อายุ 42 ปี (2556) มีเครือญาติอยู่ที่ อ.บ้านเขว้า จ.ชัยภูมิ เป็นต้น การเคลื่อนย้ายของชาวญ้อกรในระยะทางไกลนี้มีเหตุผลมาจากการแสวงหาพื้นที่ทำกินและการเดินทางเพื่อไปเยี่ยมเครือญาติเป็นหลัก ส่วนเรื่องการค้าไม่ใช่

เหตุผลหลักของการเดินทาง เส้นทาง การเคลื่อนย้ายของชาวญ้อฮุกุมักเดินทางตามแนวชายขอบที่ราบสูงโคราชตั้งแต่เขตเทือกเขาพนมดงรักขึ้นไปยังเขาสนกำแพง เขาพังเหย และเขาเพชรบูรณ์เป็นหลัก

นอกเหนือจากประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานข้างต้นแล้ว ยังพบว่าชาวญ้อฮุกุมักเป็นกลุ่มคนที่มีเรื่องเล่าประเพณีทานและตำนานอยู่มากพอควร มี 2 เรื่องที่น่าสนใจ เรื่องแรกเล่ากันสั้นๆ ว่า “กลอยเป็นแม่ตัว ข้าวเป็นแม่เลี้ยง เดียวเลี้ยงลูกไม่ได้จึงอกแตกตาย” เป็นต้น เรื่องพวกนี้ชวนให้คิดว่าอาจเป็นกลุ่มคนตั้งแต่ก่อนประวัติศาสตร์หรืออยู่ในสังคมที่เคยมีการค้นพบข้าว แต่จากการสำรวจในพื้นที่ อ.เทพสถิต ยังไม่เคยมีการพบขวานหินขัดแต่อย่างใด

เรื่องที่สอง เป็นเรื่องการทำสงครามกับชาวเขมรมีหลายสำนวน หนึ่งในนั้นคือเล่าว่า “ในสมัยก่อน ชาวญ้อฮุกุเคยทำสงครามแย่งปราสาทกับชาวเขมร ชาวญ้อฮุกุแพ้จึงต้องอพยพหนีขึ้นมาอยู่บนภูเขา” (สัมภาษณ์ นายสวิทย์ วงษ์ศรี 2556) เรื่องเล่านี้มีความน่าสนใจ เพราะด้านหนึ่งคือปัจจุบันชาวญ้อฮุกุไม่ได้อยู่ใกล้กับชาวเขมรอีกแล้ว และในภาษาของชาวญ้อฮุกุเองเรียกชาวเขมรว่า “คะเมร” ซึ่งเป็นคำเรียกเก่าของชาวเขมรที่ยังทิ้งร่องรอยไว้ในภาษาญ้อฮุกุ ในอีกด้านหนึ่งเรื่องเล่าสั้นๆ นี้อาจจะช่วยตอบคำถามว่าชาวญ้อฮุกุมาจากไหน แต่ทั้งนี้คงต้องพิสูจน์ด้วยหลักฐานทางโบราณคดี

ดังนั้น จากข้อมูลประวัติศาสตร์แสดงว่าชาวญ้อฮุกุอาศัยอยู่ในเขตพื้นที่เทพสถิตอย่างน้อยที่สุดราว 100 ปีมาแล้ว และในอดีตมีการเดินทางติดต่อกันอยู่เสมอผ่านความสัมพันธ์ทางเครือญาติ อย่างไรก็ตามไม่ใช่ชาวญ้อฮุกุติดต่อกันเฉพาะภายในกลุ่ม แต่ยังมีปฏิสัมพันธ์กับคนไทยผ่านการค้าอีกด้วย

ของเขาและเส้นทางการค้าในอดีต

เส้นทางการค้าและคมนาคมของชาวญ้อฮุกุแบ่งออกเป็น 2 เส้นทางหลักคือ เส้นทางแรกเป็นเส้นทางไปยังบ้านชวน อ.บำเหน็จณรงค์ ซึ่งเป็น

ตลาดสินค้าที่ใกล้ที่สุด เส้นทางที่สองเป็นเส้นทางลงไปยัง อ.ลำสนธิ จ.ลพบุรี เพื่อไปหาของป่าและนายฮ้อยใช้ต้อนวัว การทำความเข้าใจเรื่องเส้นทาง การค่านี้อาจช่วยในการอธิบายการปรากฏขึ้นของหลักฐานทางโบราณคดีใน เขต อ.เทพสถิต ได้

ชาวญ้อกรเป็นกลุ่มคนที่มีปฏิสัมพันธ์กับคนในพื้นที่ราบในเขต อ.บำเหน็จณรงค์เป็นหลักโดยผ่านการค้าขายแลกเปลี่ยน ในสมัยก่อนเมื่อ 50 ปีที่แล้ว ช่วงเวลาที่ชาวญ้อกรจะไปแลกเปลี่ยนสินค้าจะเริ่มต้นหลังจากการเก็บเกี่ยวข้าวแล้ว ตกอยู่ในราวเดือนธันวาคม-มีนาคมของทุกปี ในบรรดาสินค้าหลายชนิด เกือบเป็นสินค้าหลักที่ชาวญ้อกรมีความต้องการมากที่สุด เพราะจะเอามาถนอมอาหาร เช่น ปลา ร้า หมี่ ร้า และสัตว์ต่างๆ ที่สามารถหมักดองได้ รวมถึงใช้ล้างพิษของกลอย ซึ่งถือเป็นอาหารสำคัญอย่างหนึ่งของชาวญ้อกร (สัมภาษณ์ นายเปลี่ยน เย็นจตุรัส 2555)

ส่วนสินค้าที่ชาวญ้อกรนำไปแลกเปลี่ยนนั้น ได้แก่ ขี้ไต้ น้ำผึ้ง พืชไร่ ระบุ หูก เตื่อย หวาย พริก ไม้สำหรับทำเกวียนเช่นไม้พะยูน ไม้เหลียง ไม้คูน เป็นต้น ของทั้งหมดจะหาไปขายบ้าง ใส่เกวียนไปบ้าง โดยแลกเปลี่ยน เสื้อผ้า ถ้วยชาม ไห น้ำอ้อย มะพร้าว ยา และกระเทียม จากร้านค้าชาวจีนที่บ้านชนวนกลับมาที่หมู่บ้าน (สัมภาษณ์ นายสุกิจ เชิดชูณรงค์ 2558)

ในกรณีของหมู่บ้านไร่พบว่าเส้นทางเดินทางจากบ้านไร่ไปยังบ้านชนวนจะต้องผ่านบ้านวังอ้ายคงแล้วไปยังซับยาง จะหยุดพักที่นี้หนึ่งคืนเพราะมีแหล่งน้ำและลานหินเหมาะแก่การพัก รุ่งเช้าจะเดินทางไปยังซับฉนวน และถึงบ้านชนวนในที่สุด การเดินทางแต่ละครั้งจะรวมกันเป็นกลุ่ม กลุ่มละ 20 คนขึ้นไป ชาวบ้านแต่ละคนจะสะพายถุงหมาก ถุงยา และกระบอกน้ำไปด้วย (สัมภาษณ์ นางลิ้ม โคนสันเทียะ 2557)

ในทางตรงกันข้าม เส้นทางลงไปยัง อ.ลำสนธิ มีช่องเขาลงได้หลายช่องทาง แต่ที่นิยมมากที่สุดคือ “ช่องซิด” หรือคนในเขต อ.ลำสนธิ เรียกว่า “ช่องบ้านไร่” บ้างเรียกว่า “ช่องหินลาด” เพราะความลาดชันน้อย ปกติแล้วชาวญ้อกรใช้เส้นทางนี้เพื่อไปหาใบพลูและหน่อไม้ในเขตป่า

ซบลังกา นอกจากนี้ในยามที่ข้าวขาดแคลนก็จะเดินทางไปยังเมืองศรีเทพ จ.เพชรบูรณ์ หรือวิเชียรบุรี (สัมภาษณ์ นายยัง ยี่จัตุรัส 2556; สัมภาษณ์ นาย อ้าต ยุ่มจัตุรัส 2556, 2557) จากการสำรวจในพื้นที่ลุ่มน้ำที่ลุ่มน้ำสบเมือเดินลง มาจากช่องซิดแล้วเมื่อพบกับที่ราบแคบๆ จะมีทางเดินไปทางตะวันตกผ่าน ช่องเขาหนองปล้อง ซึ่งห่างออกไปจากช่องเขาหนองปล้องราว 20 กิโลเมตร

นอกจากชาวภูษุกรที่ใช้ช่องซิดแล้ว เมื่อ 70-80 ปีที่แล้ว นายฮ้อยทั้ง จากขอนแก่นและจากบ้านเหน็จณรงค์จะต้อนวัวผ่านทางช่องซิด นายพนม จิตรจางค์ เล่าให้ฟังว่า ปู่ของนายพนมเป็นนายฮ้อยโดยจะต้อนวัวจากบ้าน ขวนมายังบ้านไร่ เพื่อไปยังด่านกักสัตว์ที่โคกคลี (ปัจจุบันมีชื่อว่า ด่านกักกัน สัตว์ลพบุรี) จากนั้นจะต้อนวัวต่อไปยังชัยบาดาล สระบุรี แล้วไปยังอยุธยา (สัมภาษณ์ นายพนม จิตรจางค์ 2556)

สิ่งที่น่าสนใจของเส้นทางนี้คือใกล้กับด่านกักสัตว์ที่โคกคลีเป็นที่ ตั้งของปราสาทเขมรก่อด้วยอิฐมีชื่อในท้องถิ่นว่าปราสาทนางผมหอม เป็น ศิลปะแบบบาปวน (เอนก สีหามาตย์ และคณะ 2530: 35-51) ซึ่งสะท้อน ว่าเป็นชุมชนโบราณ ในอดีตเมื่อเดินทางลงจากช่องซิดแล้วนายฮ้อยจะแวะ พักที่บ้านหนองปล้อง จากนั้นจะเดินทางต่อไปพักบริเวณด่านกักสัตว์โคก คลี (สัมภาษณ์ นายบุญช่วย ชำนาญดี 2556) รวมระยะทางประมาณ 27 กิโลเมตร นอกจากนี้ปราสาทนางผมหอมยังตั้งอยู่ใกล้กับช่องเขาสำคัญอีกแห่ง มีชื่อว่าช่องสะพานหิน ซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ห่างไปประมาณ 6 กิโลเมตร ช่องเขานี้พวกนายฮ้อยสมัยก่อนนิยมใช้เป็นเส้นทางต้อนวัวเช่นกัน

ร่องรอยชุมชนโบราณในเขต อ.เทพสถิต

วัฒนธรรมย่อมสัมพันธ์กับตัวคนไม่มากก็น้อย เพราะคนคือผู้ขนถ่าย วัฒนธรรมจากที่หนึ่งไปสู่อีกที่หนึ่ง ดังนั้น ถ้าชาวภูษุกรคือคนในวัฒนธรรม ทวารวดีที่อพยพหนีขึ้นมาบนภูเขาเมื่อพุทธศตวรรษที่ 16-17 ย่อมจะต้องพบ หลักฐานทางโบราณคดีที่สัมพันธ์กับวัฒนธรรมทวารวดี เช่น ประติมากรรม ดินเผา ภาชนะดินเผา (เช่น หม้อมีสัน) ธรรมจักร พระพุทธรูป กระทั่ง

โบสถ์แบบทวารวดี

ผลจากการสำรวจในพื้นที่ อ.เทพสถิต ไม่เคยพบหลักฐานทางโบราณคดีที่มีอายุมากกว่าพุทธศตวรรษที่ 17 หรือที่จัดอยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมทวารวดีเลย พบเพียงหลักฐานที่มีอายุอ่อนลงมากกว่านั้น โดยแบ่งออกเป็น 2 สมัยหลัก คือ สมัยแรกเป็นแหล่งโบราณคดีที่มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 17-19 จำนวน 4 แห่ง ได้แก่ แหล่งโบราณคดีบนเส้นทางเกวียนใกล้ช่องเขาชิต, แหล่งโบราณคดีไธเนายประยูร, แหล่งโบราณคดีที่ราบเหนือถ้ำคาว, และแหล่งโบราณคดีห้วยหินลับ แหล่งโบราณคดีกลุ่มนี้ทั้งหมดอยู่ในเขตบ้านไร่ โบราณวัตถุประเภทเด่นคือเครื่องปั้นดินเผาแบบเขมร ในที่นี้จะนำมาวิเคราะห์ร่วมกับแหล่งโบราณคดีที่พบในเขต อ.ลำสนธิ และ อ.บำเหน็จณรงค์ ซึ่งมีอายุระหว่างพุทธศตวรรษที่ 16-19 ด้วย

สมัยที่สองเป็นแหล่งโบราณคดีที่มีอายุราวครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 25 จำนวน 5 แห่ง ได้แก่ แหล่งโบราณคดีบ้านวังอ้ายโพธิ์, แหล่งโบราณคดีบ้านวังตาเทพ, แหล่งโบราณคดีซำหวาย (จะระรี), แหล่งโบราณคดีไร่ลุงบุญ, และแหล่งโบราณคดีบ้านเทพพนา โบราณวัตถุประเภทเด่นคือเครื่องปั้นดินเผาจีนสมัยราชวงศ์ซิง และเหรียญสมัย ร.5

ทั้งหมดเป็นแหล่งโบราณคดีที่ค้นพบใหม่จากการศึกษาของโครงการนี้ โดยแหล่งโบราณคดีข้างต้นจะนำมาวิเคราะห์ร่วมกับแหล่งโบราณคดีอื่นๆ ที่กรมศิลปากรและนักวิชาการท่านอื่นๆ ได้เคยศึกษาไว้แล้ว มีรายละเอียดดังนี้

สมัยแรก แหล่งโบราณคดีที่มีอายุระหว่างพุทธศตวรรษที่ 16-19

จากข้อมูลประวัติศาสตร์บอกเล่าจะเห็นได้ว่า ช่องชิตใกล้กับบ้านไร่เป็นเส้นทางที่ชาวภูษุขและนายฮ้อยใช้เดินทางเพื่อขึ้นลงระหว่างที่ราบสูงโคราชกับที่ราบภาคกลาง ดังนั้นจึงน่าจะเป็นเหตุผลที่ทำให้พบแหล่งโบราณคดีบริเวณดังกล่าว

แหล่งโบราณคดีที่อยู่ใกล้กับช่องชิตมากที่สุดคือ แหล่งโบราณคดีบน

เส้นทางเกวียนใกล้ช่องซิด อยู่ห่างจากช่องซิดไปทางทิศตะวันออกเพียง 600 เมตร ลักษณะเป็นเนินเตี้ยขนาด 60x70 เมตร และมีแหล่งน้ำอยู่ไม่ห่างกันมากนัก หลักฐานที่พบ ได้แก่ เศษภาชนะดินเผาเนื้อดินเป็นเตาที่องถิ้น เศษเครื่องปั้นดินเผาเขมรจากแหล่งเตาบ้านกรวด จ.บุรีรัมย์ เศษเครื่องปั้นดินเผาจีนสมัยราชวงศ์ซ่ง (Song dynasty) ทั้งเคลือบใสสีขาว บางชิ้นมีลายปี่ม้วนเป็นของจากเตาต่อฮั่ว มณฑลฝูเจี้ยน มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 17-18 และบางชิ้นเป็นเคลือบสีเขียวแบบเซลาดอนจากแหล่งเตาหลงเฉวียน มณฑลฝูเจี้ยน ปลายสมัยราชวงศ์ซ่งใต้ มีอายุราวปลายพุทธศตวรรษที่ 18 และชิ้นส่วนของกระปุกเคลือบสีน้ำตาลจากเตาสือเจ้า มณฑลฝูเจี้ยน สมัยราชวงศ์ซ่งใต้ มีอายุราวต้นพุทธศตวรรษที่ 19 สำหรับการกำหนดอายุและเตาข้างต้นได้รับความอนุเคราะห์จาก ดร.ปวีรบรรต ธรรมาปริชากร ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑสถานเครื่องถ้วยเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มหาวิทยาลัยกรุงเทพ

สำหรับแหล่งโบราณคดีแห่งอื่น ได้แก่ แหล่งโบราณคดีไร่นายประยูร แหล่งโบราณคดีที่ราบเหนือถ้ำคาว และแหล่งโบราณคดีห้วยหินลับ พบเครื่องปั้นดินเผาจีนสมัยราชวงศ์ซ่งเช่นกัน แต่พบในปริมาณที่น้อยมากเมื่อเทียบกับแหล่งโบราณคดีบนเส้นทางเกวียนใกล้ช่องซิด ในขณะที่เครื่องปั้นดินเผาแบบเขมรจากแหล่งเตาบ้านกรวดกลับพบในปริมาณมาก โดยกำหนดอายุว่ามีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 17-18 (พิพัฒน์ กระแจะจันทร์ 2558: 171-175)

ถ้าสมมติให้พื้นที่บริเวณบ้านไร่เป็นจุดศูนย์กลางจะพบแหล่งโบราณคดีที่มีอายุอยู่ในรุ่นราวคราวเดียวกันอีก 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มทางด้านทิศตะวันตกในเขต อ.ลำสนธิ และกลุ่มทางทิศตะวันออกในเขต อ.บำเหน็จณรงค์

กลุ่มทางทิศตะวันตก มีแหล่งโบราณคดีที่น่าสนใจอยู่ 2 แห่ง แห่งแรกคือ แหล่งโบราณคดีโคกโบราณ ตั้งอยู่ใกล้กับทางลงจากช่องซิดและอยู่ติดลำน้ำลำสนธิ หลักฐานที่พบได้แก่ เศษเครื่องปั้นดินเผาแบบเขมรจำพวกไหเคลือบสีน้ำตาล (อำพัน กิจงาม 2550: 68-78) คงมีอายุราวพุทธศตวรรษที่

17-18 คาดว่าเป็นที่พักเมื่อเดินลงมาจากภูเขา

แห่งที่สองคือ ปรางค์นางผมหอม จากการขุดค้นเมื่อปี พ.ศ. 2530 พบเครื่องปั้นดินเผาแบบเขมรมีทั้งเคลือบสีน้ำตาลและเคลือบสีเขียวทั้งหมด คงมาจากแหล่งเตาบ้านกรวด และเครื่องปั้นดินเผาจีนสมัยราชวงศ์ซ่งเหนือ โดยเป็นเครื่องถ้วยแบบซิงไป มีอายุประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ 17 และเครื่องปั้นดินเผาราชวงศ์ซ่งใต้ (เอนก สีหามาตย์ และคณะ 2530: 35-51) ปราสาทแห่งนี้สร้างขึ้นเมื่อพุทธศตวรรษที่ 16 และใช้งานจนถึงพุทธศตวรรษที่ 18-19 กล่าวได้ว่าปรางค์นางผมหอมนับเป็นปราสาทเพียงแห่งเดียวในเขตแนวเทือกเขาพังเหย แสดงว่าต้องเป็นชุมชนการค้าที่ตั้งรับการเดินทางระหว่างที่ราบภาคกลางกับที่ราบสูงโคราช

ส่วนกลุ่มทางทิศตะวันออก ในเขต อ.บ้านหินจรรงค์ มีโบราณสถานที่สำคัญหลายแห่งโดยแบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรกคือ โบราณสถานในวัฒนธรรมเขมร ได้แก่ ปรางค์บ้านตาล, กู่บ้านหัวสระ, และโบราณสถานสบน้ำมัน ทั้งหมดมีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 16-18 กลุ่มที่สองเป็นใบเสมา ซึ่งอาจเป็นศิลปะทวารวดีที่วัดหนองอีหล่อ แต่ก็ยากจะกำหนดอายุ อย่างไรก็ตาม โบราณสถานที่สำคัญที่สุดคือปรางค์บ้านตาล เพราะตั้งอยู่ใกล้กับบึงอำพัน ซึ่งเป็นแหล่งผลิตเกลือสินเธาว์ที่ใหญ่ที่สุดในเขตบ้านหินจรรงค์ และส่งเข้าไปขายที่บ้านชวน การทำเกลือที่บ้านตาลยังคงสืบทอดกรรมวิธีแบบโบราณ และทำในช่วงฤดูแล้ง

จากหลักฐานที่น่าเสนอจะเห็นได้ว่าแหล่งโบราณคดีในเขตบ้านไร่ ตั้งอยู่ในพื้นที่กึ่งกลางของเส้นทางคมนาคมและการค้าจากที่ราบสูงโคราช ไปยังเมืองศรีเทพและปรางค์นางผมหอม ทั้งนี้เพราะมีช่องเขาคือช่องซิดที่เป็นจุดผ่านแดนที่สำคัญ

อย่างไรก็ตาม น่าสังเกตว่าพื้นที่บริเวณกึ่งกลางระหว่างเขตบ้านไร่ ไปยังบ้านตาลยังไม่มีมีการสำรวจพบแหล่งโบราณคดีที่มีอายุระหว่างพุทธศตวรรษที่ 16-19 เลย ซึ่งอาจเป็นเพราะยังสำรวจไม่ทั่วถึง ในอนาคตควรมีการทำงานเพิ่มเติมเพื่อหาเส้นทางการค้าในอดีตให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

สมัยที่สอง แหล่งโบราณคดีที่มีอายุครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 25

ส่วนใหญ่แหล่งโบราณคดีที่มีอายุครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 25 เป็นบ้านเก่าหรือบ้านเดิมของชาวอู๋ฮุกุก่อนที่จะย้ายมาตั้งถิ่นฐานในหมู่บ้านใหม่ในปัจจุบัน ถึงแม้ว่าจะเป็นพื้นที่ที่มีการอยู่อาศัยเมื่อประมาณ 100 ปีที่แล้ว ซึ่งถือว่าเป็นแหล่งโบราณคดีที่ค่อนข้างใหม่ แต่ก็มีความสำคัญเพราะช่วยให้เข้าใจการกระจายตัวของชาวอู๋ฮุกุก่อนในอดีตและเส้นทางคมนาคม

จากการสำรวจพบหมู่บ้านเก่าทั้งหมด 4 แห่ง ได้แก่ แหล่งโบราณคดีบ้านวังอ้ายโพธิ์ แหล่งโบราณคดีบ้านวังตาเทพ แหล่งโบราณคดีไร่ลุงบุญ และแหล่งโบราณคดีบ้านเทพพนา นอกจากนี้ยังพบสถานที่เก็บไหบรรจุอิฐของคน แหล่งโบราณคดีซั้วหวาย ซึ่งเป็นสุสานของชาวอู๋ฮุกุกที่บ้านไร่แต่เล็กใช้กันมาราว 40 ปีแล้ว

สำหรับที่บ้านวังอ้ายโพธิ์ บ้านวังตาเทพ และบ้านเทพพนา พบเศษภาชนะดินเผาเนื้อดินจากแหล่งเตาพื้นเมือง และพบเศษเครื่องปั้นดินเผาจีนสมัยราชวงศ์ซิง มีทั้งที่ผลิตจากกลุ่มเตาใต้เจียหน่ง เมืองจิงเตอเจิ้น มณฑลเจียงซี และจากแหล่งเตาซิงซี มณฑลกวางตุ้ง อายุราวครึ่งแรกพุทธศตวรรษที่ 25 ตกอยู่ในระหว่างรัชศกถงจื้อถึงรัชศกกวางสู หรือเทียบเท่ากับไทยก็ตกอยู่ราวรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2558)

แหล่งที่มาของเครื่องปั้นดินเผาจีนสมัยราชวงศ์ซิงนี้เป็นไปได้ว่ามาจากบ้านชวน จากการสัมภาษณ์ สุกิจ เชิดชูณรงค์ อายุ 63 ปี เป็นเจ้าของร้านค้าที่บ้านชวนได้เล่าว่า บ้านชวนเป็นตลาดการค้ามานานแล้ว โดยมากเป็นพ่อค้าชาวจีน เป็นชาวจีนแต่ใจ ตั้งรกรากเกิน 100 ปี เมื่อ 50-70 ปีก่อนบ้านของนายสุกิจทำเสื้อผ้าขายให้กับ “คนดง” สินค้าที่พวกคนดงเอามาขาย แลกเปลี่ยนโดยมากมีหนังสัตว์ กระดองเต่า ชี้ได้ พวกคนดงไม่ค่อยมีเงินจึงจำเป็นต้องแลกเอาสินค้าต่างๆ แทนการใช้เงิน ส่วนสินค้าที่คนดงซื้อมาก็คือไปนอกจากเสื้อผ้าแล้วก็มีเกลือ ยาแก้ไข้ น้ำมันก๊าด ไม้ขีดไฟ มีเครื่องถ้วยจีน ซึ่งมีร้านขายอยู่ 2 ร้าน ร้านหนึ่งมีชื่อว่าร้านเจ๊กเลา อีกร้านชื่อว่าเจ๊กสุข ร้าน

ทั้งสองแห่งตั้งมาเกือบ 100 ปี เครื่องถ้วยและสินค้าต่างๆ ในหมู่บ้านชนวนจะซื้อมาจากโคราชเพียงแห่งเดียว ซึ่งทางโคราชรักซื้อสินค้ามาจากกรุงเทพฯ อีกทอดหนึ่ง (สัมภาษณ์ นายสุกิจ เชิดชูณรงค์ 2558)

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่าการซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้าของชาวญูฮุกรมีความสัมพันธ์กับคนในเขตบ้านชนวนอย่างมาก และทำให้บ้านชนวนมีฐานะเป็นตลาดการค้าตอนในของแผ่นดิน โดยเป็นทั้งแหล่งรับซื้อและขายสินค้า เพื่อส่งไปขายต่อยังนครราชสีมาอีกทอดหนึ่ง

เปรียบเทียบปัจจุบันเข้าใจอดีต

ย้อนกลับไปสู่แนวคิดชาติพันธุ์วรรณนาทางโบราณคดี ถึงแม้ว่าชาวญูฮุกรจะอาศัยอยู่ในพื้นที่บริเวณ อ.เทพสถิต หรือตามแนวเทือกเขาพังเหยมานานแล้ว แต่ก็ไม่มีหลักฐานทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ที่จะบ่งบอกถึงความต่อเนื่องทางวัฒนธรรมโดยตรง ดังนั้น การจะเข้าใจถึงปัจจัยที่ทำให้พบหลักฐานทางโบราณคดีบนแนวเทือกเขาพังเหยได้นั้นจำเป็นต้องเปรียบเทียบกับข้อมูลการตั้งถิ่นฐานและการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ของชาวญูฮุกรในปัจจุบัน โดยควรพิจารณาจากความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ การเป็นแหล่งทรัพยากรที่สำคัญ การตั้งอยู่บนเส้นทางคมนาคมหรือการค้า หรือปัจจัยทางวัฒนธรรมอื่นๆ เป็นต้น

อันดับแรก เมื่อพิจารณาจากตำแหน่งที่ตั้งของหมู่บ้านชาวญูฮุกรโดยเฉพาะบ้านไร่จะพบว่าพื้นที่บริเวณบ้านไร่เป็นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะกับการปลูกข้าวไร่ เช่นเดียวกับอีกหลายหมู่บ้าน แต่ข้อได้เปรียบประการหนึ่งของบ้านไร่คือตั้งใกล้กับช่องเขาคือช่องซิด ทำให้หมู่บ้านไร่ตั้งอยู่บนเส้นทางคมนาคมที่ใช้เชื่อมต่อระหว่างที่ราบภาคกลางกับภาคอีสานตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ด้วยเหตุนี้ก็น่าจะเป็นไปได้ที่คนในสมัยโบราณเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 17-19 ได้ตั้งหมู่บ้านขึ้นบริเวณใกล้กับช่องซิดด้วยเหตุผลอย่างเดียวกันคือ การตั้งอยู่บนเส้นทางคมนาคม และเป็นพื้นที่ที่สามารถปลูกข้าวได้

อันดับถัดมา จากโบราณวัตถุที่พบจากการสำรวจบนพื้นที่ผิวดิน พบว่าที่แหล่งโบราณคดีบนเส้นทางเกวียนใกล้ช่องซิดพบของต่างถิ่น จำพวกเครื่องถ้วยการค่า (Tradeware) ที่มาจากจีนหลายชิ้น ในขณะที่แหล่งโบราณคดีแห่งอื่นๆ พบเครื่องถ้วยจีนน้อยชิ้นมาก ส่วนใหญ่พบเครื่องปั้นดินเผาแบบเขมร แสดงว่าชุมชนใกล้กับช่องซิดเป็นชุมชนที่มีฐานะมากกว่าชุมชนอื่นหรือในอีกทางหนึ่งเป็นจุดแวะพักเมื่อเดินขึ้นมาจากลำสนธิ ไม่ว่าจะอย่างไรก็ตาม ชุมชนแห่งนี้ควรมีบทบาทสำคัญในการควบคุมเส้นทางการค้า

ในเรื่องของเส้นทางการค่านั้นยังเป็นเรื่องยากในการจะตัดสินใจแน่ชัด เพราะในอนาคตควรจะต้องมีการสำรวจแหล่งโบราณคดีเพิ่มเติมอย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาจากตำแหน่งที่ตั้งของชุมชนโบราณในช่วงพุทธศตวรรษที่ 16-19 ตามแนวเทือกเขาพังเหยโดยในที่นี้ขอกำหนดให้ชุมชนโบราณบนเส้นทางเกวียนใกล้ช่องซิดเป็นจุดศูนย์กลางจะพบว่ามี 2 เส้นทางหลักด้วยกันดังนี้

เส้นทางแรก เป็นเส้นทางไปทางตะวันออกเฉียงเหนือเลาะแนวเทือกเขาพังเหยโดยจากแหล่งโบราณคดีบนเส้นทางเกวียนใกล้ช่องซิดก็จะไปพบกับชุมชนโบราณอีกแห่งหนึ่งที่แหล่งโบราณคดีไธนาญประยูร จากนั้นเดินทางขึ้นเหนือไปอีกเล็กน้อยจะพบกับชุมชนโบราณอีกแห่งคือแหล่งโบราณคดีห้วยหินลับ และเดินทางไปทางเหนืออีกจะพบกับแหล่งโบราณคดีที่ราบเหนือถ้ำควา ซึ่งถ้าหากเดินทางต่อไปทางเหนือจะไปออกช่องเขาลงที่ อ.หนองบัวแดง และไปยัง อ.ชุมแพ จ.ขอนแก่น หรืออีกทางหนึ่งคือไปทางตะวันออกจะไปที่ อ.เมืองชัยภูมิ ซึ่งมีปราสาทปรangkũตั้งอยู่ สร้างในสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 เส้นทางนี้มีความใกล้เคียงกับเส้นทางการค้าของนายฮ้อยสายหนึ่งที่ออกเดินทางค้าวัวจากขอนแก่นลงลงมาตามแนวเทือกเขาพังเหยและลงยังช่องเขาที่ช่องซิดและช่องสะพานหิน

เส้นทางที่สองเริ่มจากช่องซิดไปยังชุมชนโบราณในเขต อ.บำเหน็จณรงค์ ถ้าพิจารณาจากข้อมูลประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์พบว่า เมื่อเกือบหนึ่ง

ร้อยปีก่อนชาวญฮูกรที่บ้านไร่และหมู่บ้านในเขต อ.เทพสถิต นิยมเดินทางไป
ยังบ้านชวน เพื่อไปซื้อเกลือ หม้อไห และเครื่องถ้วยเงิน เป็นต้น สอดคล้อง
กับบรรดาเศษเครื่องปั้นดินเผาจีนสมัยราชวงศ์ซิงที่พบตามหมู่บ้านเก่าต่างๆ
เช่น บ้านวังอ้ายโพธิ์ ที่มีอายุราวครึ่งหลังของพุทธศตวรรษที่ 25 โดยการเดิน
ทางจะเริ่มจากบ้านไร่ไปลงยังบ้านซบยางและเข้าไปยังบ้านชวนในที่สุด ถ้า
พิจารณาจากข้อมูลข้างต้น ชุมชนโบราณที่มีอายุในช่วงพุทธศตวรรษที่ 17-
19 บนเทือกเขาพังเหยก็ น่าจะต้องมีความต้องการเกลือและสินค้าอื่นๆ เช่น
กัน จะเป็นไปได้หรือไม่ที่ชุมชนในเขตเทือกเขาพังเหยตั้งอยู่บนเส้นทางการ
ค้าเกลือโบราณจากชุมชนโบราณที่ปรากฏบ้านตาลไปยังช่องซิดและลงไปยัง
โคกโบราณเพื่อไปยังชุมชนโบราณอื่นๆ ในเขตที่ราบภาคกลาง ซึ่งมี 2 ชุมชน
ที่สำคัญคือ ชุมชนโบราณปราจีนนางผมหอม และชุมชนโบราณที่เมืองศรีเทพ

ไม่ว่าอย่างไรก็ตาม ผลจากการสำรวจทางโบราณคดีเห็นได้ชัดว่า
แหล่งโบราณคดีบนเทือกเขาพังเหยล้วนมีอายุอยู่ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 17-
19 เป็นต้นไป ถ้าตีความโดยอาศัยการอธิบายจากข้อมูลของรัฐทวารวดีมหาด
บพบาทลงเมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 16 อาจอธิบายว่าชาวญฮูกรคือกลุ่มชาว
ทวารวดีที่หนีขึ้นไปอยู่บนภูเขา ถ้าเป็นเช่นนั้นจริงก็ควรจะต้องมีโบราณวัตถุ
รองรับสมมติฐานนี้ ไม่ใช่มีเฉพาะเพียงตำนานการทำสงครามระหว่างชาว
ญฮูกรกับชาวเขมรเท่านั้น

ดังนั้น ในที่นี้ขอเสนอว่าก่อนหน้าพุทธศตวรรษที่ 17 ชุมชนที่อาศัยอยู่
บนเทือกเขาพังเหย ซึ่งอาจจะเป็นชาวญฮูกรหรือชนกลุ่มอื่นยังไม่ได้เข้าไป
มีปฏิสัมพันธ์กับชุมชนระดับเมืองของรัฐทวารวดีมากนัก จนกระทั่งเมื่อ
อิทธิพลของอาณาจักรเขมรได้ขยายมากขึ้นเพื่อควบคุมเส้นทางการคมนาคม
ระหว่างที่ราบสูงโคราชกับที่ราบภาคกลางเมื่อพุทธศตวรรษที่ 16-17 ซึ่งเริ่ม
ต้นขึ้นอย่างชัดเจนตั้งแต่สมัยพระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 ดังพบจารึกที่ศาลพระ
ภาพ จากนั้นมาปรากฏชัดเจนในช่วงพุทธศตวรรษที่ 17 ซึ่งน่าสังเกตว่าเป็น
ช่วงเวลาเดียวกันกับการปรากฏตัวขึ้นของราชวงศ์มหิธรปุระที่ควบคุมพื้นที่
บริเวณพินายและพนมรุ้ง (สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์ 2537) ถ้าเป็นเช่นนั้นชุมชน

โบราณบนแนวเทือกเขาพังเหยคงเติบโตขึ้นในราชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 6 จนถึงราชสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 หรือหลังจากนั้นเล็กน้อย ถ้าเชื่อตามที่เสนอมานี้จะช่วยอธิบายได้ดีด้วยว่า เพราะเหตุใดภาษาของชาวญ้อกรซึ่งเป็นภาษามอญโบราณจึงมีภาษาเขมรปะปนอยู่ด้วยพอสมควร ทั้งนี้เพราะในอดีตชาวญ้อกรเคยมีปฏิสัมพันธ์กับชาวเขมรนั่นเอง

อดีตต่อลมหายใจปัจจุบัน

ในระหว่างการศึกษาเก็บข้อมูลประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์และสำรวจโบราณคดีไปพร้อมกันนั้น โครงการวิจัยนี้ได้มีการระดมการถ่ายทอดความรู้ให้กับชุมชนเพื่อส่งเสริมทักษะในการปรับเปลี่ยนทุนทางวัฒนธรรมให้เหมาะสมกับสังคมปัจจุบันด้วย เนื่องจากพื้นที่ที่กระดาศมีไม่มากนักในพื้นที่นี้ขออธิบายอย่างสั้นๆ ว่าลักษณะงานแบ่งออกเป็น 2 ด้านคือ

ด้านแรก เป็นการถ่ายทอดทักษะในการสำรวจแหล่งโบราณคดีและวิเคราะห์โบราณวัตถุเบื้องต้นให้กับชาวญ้อกร ทั้งนี้เพราะในปัจจุบันพื้นที่บริเวณ อ.เทพสถิต กำลังถูกปรับให้กลายเป็นไร่มันสำปะหลังเกือบทั้งหมด ดังนั้น การถ่ายทอดความรู้ทางโบราณคดีให้กับชาวญ้อกรจึงเท่ากับเป็นหนทางหนึ่งในการอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีก่อนที่จะถูกทำลายโดยไม่ทราบความสำคัญ กรณีการฝึกทักษะด้านนี้ได้ผลดังเห็นได้จากการสำรวจพบแหล่งโบราณคดีจากการแจ้งของชาวญ้อกร นอกจากนี้แล้ว ชุมชนยังเริ่มตระหนักถึงความสำคัญของประวัติศาสตร์มากขึ้น ดังเห็นได้จากการเก็บโบราณวัตถุบางส่วนจากแหล่งโบราณคดีกลับมาในชุมชน เพื่อนำไปเก็บไว้ในศูนย์การเรียนรู้ภาษาและวัฒนธรรมชาวญ้อกรที่บ้านไร่ เป็นต้น

ด้านที่สอง เป็นการประยุกต์ความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชาวญ้อกรเพื่อเป็นผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรม เช่น การทำหมู่บ้านจำลองชาวญ้อกรที่บ้านไร่ การทำโปสเตอร์เล่านิทานชาวญ้อกร การทำตุ๊กตาชาวญ้อกร เป็นต้น ทั้งนี้เพื่อให้ชุมชนเห็นคุณค่าของประวัติศาสตร์และมรดกทางวัฒนธรรมของตนเอง ซึ่งจะช่วยให้เกิดการอนุรักษ์อย่างยั่งยืน

สรุป

ผลจากการวิจัยสามารถสรุปได้ว่าเส้นทางการค้าในเขต อ.เทพสถิต สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ระยะเวลาคือ ระยะเวลาแรกเป็นการค้าในสมัยโบราณ มีอายุอยู่ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 17-19 ไม่พบว่ามีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญกับกลุ่มชาวทวารวดีที่อพยพหนีสงครามตามข้อมูลสมมติฐานของ ธิดา สาระยา แต่กลับไปสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญกับการขยายอิทธิพลของ อาณาจักรเขมรเมื่อพุทธศตวรรษที่ 17-19 ต่อมาในสมัยรัตนโกสินทร์ราว รัชกาลที่ 5 สยามได้ผลักดันให้เมืองนครราชสีมาเติบโตขึ้นเป็นศูนย์กลาง การค้าและการเมืองในเขตอีสานทำให้เศรษฐกิจเติบโตขึ้น ส่งผลทำให้ชุมชน ชาวญัฮกุรในเขตแนวเทือกเขาพังเหยเติบโตและรวมกลุ่มเป็นหมู่บ้านก่อนที่จะมีการย้ายหมู่บ้านเพราะโรคระบาด

สุดท้ายนี้ ในอนาคตควรมีการสำรวจทางโบราณคดีในเขตแนวเทือกเขาของที่ราบสูงโคราชเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะพื้นที่ใกล้กับช่องเขาเพื่อให้เข้าใจเส้นทางการคมนาคมโบราณมากขึ้น นอกจากนี้ควรมีการศึกษาประวัติศาสตร์ บอกล่าของชาวญัฮกุรทั้งในเขตเพชรบูรณ์และนครราชสีมาอีกด้วยเพื่อเพิ่มมิติของการอธิบายหลักฐานทางโบราณคดี เพราะจะเป็นหนทางหนึ่งที่จะช่วยเชื่อมโยงหลักฐานทางโบราณคดีให้มีชีวิต

รูปที่ 1 หญิงชาวน้อยกรุงแต่งกายในชุดประจำเผ่ากำลังร้องรำทำเพลง

รูปที่ 2 หมู่บ้านไร่ ด้านหลังเป็นแนวเขาพังเหย และช่องซิด

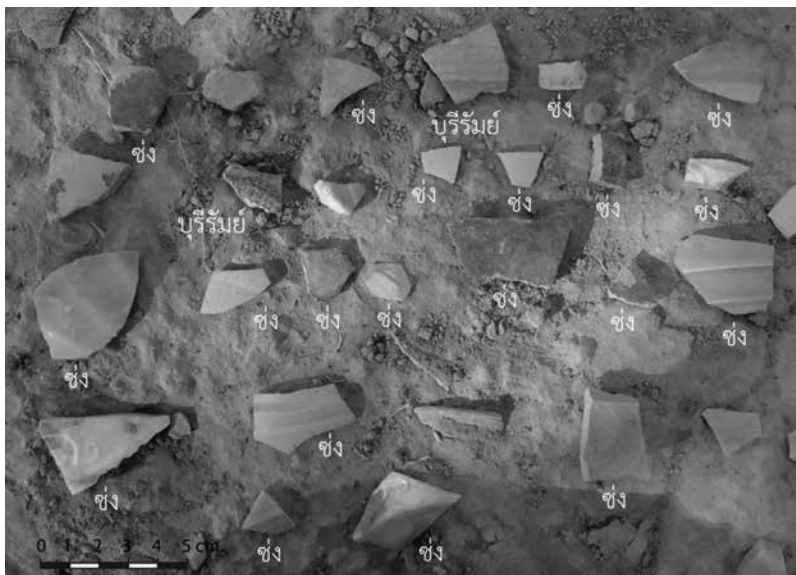
รูปที่ 3 กึ่งกลางของแนวเทือกเขาพังเหยคือช่องซิด ซึ่งเป็นเส้นทางคมนาคมของคนตั้งแต่ในสมัยโบราณ

รูปที่ 4 ปรางค์นางผมหอมเป็นศิลปะเขมรแบบบาปวน มีอายุราวพุทธศตวรรษที่ 16-17

รูปที่ 5 แหล่งโบราณคดีบนเส้นทางเกวียนใกล้ช่องซิด

รูปที่ 6 เศษเครื่องปั้นดินเผาสมัยราชวงศ์ช่งได้และบุรีรัมย์ที่พบที่แหล่งโบราณคดีบนเส้นทางเกวียนใกล้ช่องซิด

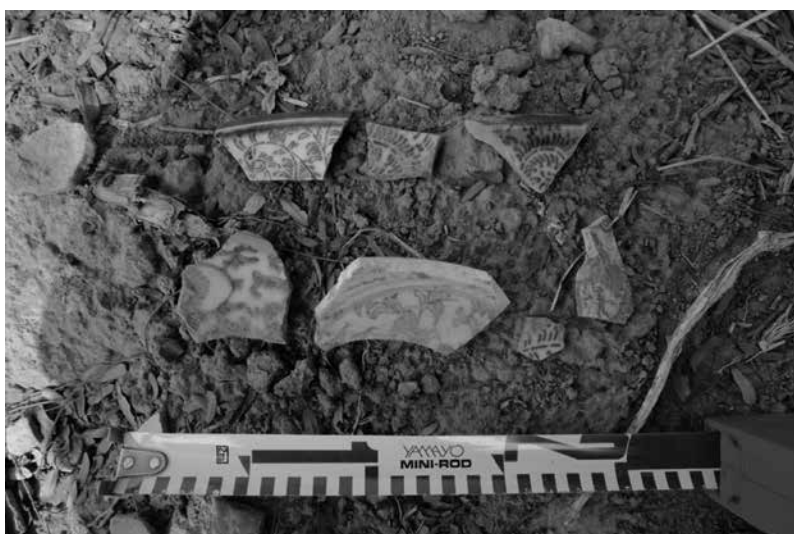
รูปที่ 7 แหล่งโบราณคดีห้วยหินลับ

รูปที่ 8 เศษเครื่องปั้นดินเผาแบบเขมรพบที่แหล่งโบราณคดีห้วยหินลับ

รูปที่ 9 เศษเครื่องปั้นดินเผาจีนสมัยราชวงศ์ซิงพบในแหล่งโบราณคดีบ้านวังอ้ายโพธิ์

รูปที่ 10 เศษเครื่องปั้นดินเผาจีนจากกลุ่มเตาได้เจียหน่ง สมัยราชวงศ์ซิง พบที่แหล่งโบราณคดีบ้านวังตาเทพ

บรรณานุกรม

ธิดา สารยา, 2538. (ศรี) ทวารวดีประวัติศาสตร์ยุคต้นของสยามประเทศ. กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ.

พิพัฒน์ กระแจะจันทร์, 2558. รายงานฉบับสมบูรณ์โครงการสำรวจหลักฐานทางโบราณคดีและเส้นทางการค้าโบราณในขอบที่ราบสูงโคราชในเขตอำเภอเทพสถิต จังหวัดชัยภูมิ. กรุงเทพฯ: ศูนย์สนับสนุนการวิจัยมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, 2537. ศิลปะร่วมแบบเขมรในประเทศไทย : ภูมิหลังทางปัญญา-รูปแบบทางศิลปกรรม. กรุงเทพฯ: มติชน.

อำพัน กิจงาม และคณะ, 2550. รายงานการสำรวจแหล่งโบราณคดีสมัยหินใหม่ในประเทศไทย เล่ม 4. กรุงเทพฯ: โครงการสำรวจแหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์สมัยหินใหม่ในประเทศไทย กลุ่มวิชาการโบราณคดี สำนักโบราณคดี กรมศิลปากร กระทรวงวัฒนธรรม.

เอนก สีหามาตย์ และคณะ, 2530. รายงานการขุดค้นทางด้านโบราณคดีปรางค์นางผมหอม. กรุงเทพฯ: โครงการบูรณะโบราณสถานลพบุรี กรมศิลปากร.

David N. & Kramer C., 2001. *Ethnoarchaeology in Action*. UK: Cambridge.

Diffloth G., 1984. *The Dvaravati Old Mon Language and Nyah Kur (Monic language studies)*, vol. 1. Bangkok: Chulalongkorn University Print. House.

Krech S., 1991. "The State of Ethnohistory." *Annual Review of Anthropology* 20: 345-375.

Seidenfaden E., 1918. "Some notes about the Chaubun." *Journal of the Siam Society* XII (Part 3).

_____, 1919. "Further Notes about the Chaubun, etc." *Journal of the Siam Society* 13.3: 47-53.

Sharer R.J. & Ashmore W., 1987. *Archaeology: Discovering Our Past*. California: Mayfield Publishing Company.

เว็บไซต์

Google Terrain, 2558. *Thep Sathit District, Chaiyaphum, Thailand*. ค้นเมื่อ 19 มกราคม, 2558, จาก <https://www.google.co.uk/maps/place/Thep+Sathit+District,+Chaiyaphum,+Thailand/@15.5996979,101.2251785,10z/data=!3m1!4b1!4m5!3m4!1s0x311f04c105be7abf:0x30469cfc8de6260!8m2!3d15.7125734!4d101.4793515m1!1e4>

สัมภาษณ์

นางคำ วัดตะขบ, 2558. อายุ 89 ปี, บ้านเลขที่ 26 บ้านวังอ้ายโพธิ์ ต.บ้านไร่ อ.เทพสถิต จ.ชัยภูมิ.
สัมภาษณ์, 24 มกราคม.

นายเต็ม โย้จตุรัส, 2556. อายุ 73 ปี, บ้านเลขที่ 128 ม.1 บ้านไร่ ต.บ้านไร่ อ.เทพสถิต จ.ชัยภูมิ.
สัมภาษณ์, 11 พฤศจิกายน.

นายบุญช่วย ชำนาญดี, 2556. ไม่ทราบอายุน่าจะประมาณ 70 ปี, อดีตกำนันบ้านหนองผักบุ้ง
อ.ลำสนธิ จ.ลพบุรี. สัมภาษณ์, 18 พฤศจิกายน.

นายประยูร มองทองกลาง, 2556. อายุ 42 ปี, ม.1 บ้านไร่ ต.บ้านไร่ อ.เทพสถิต จ.ชัยภูมิ.
สัมภาษณ์, 5 ตุลาคม.

นายเปลี่ยน เย็นจตุรัส, 2556. อายุ 64 ปี, บ้านเลขที่ 653 ม.1 บ้านไร่ ต.บ้านไร่ อ.เทพสถิต
จ.ชัยภูมิ. สัมภาษณ์, 5 ตุลาคม.

นายพนม จิตรจำนงค์, 2556. อายุ 42 ปี, ม.1 บ้านไร่ ต.บ้านไร่ อ.เทพสถิต จ.ชัยภูมิ. สัมภาษณ์,
5 ตุลาคม.

นายยัง ยี่จตุรัส, 2556. อายุ 65 ปี, บ้านเลขที่ 53 ม.1 บ้านไร่ ต.บ้านไร่ อ.เทพสถิต จ.ชัยภูมิ.
สัมภาษณ์, 4 ตุลาคม.

นางลิ้ม โคกสันเทียะ, 2557. อายุ 80 ปี, บ้านเลขที่ 51 บ้านวังอ้ายคง ต.บ้านไร่ อ.เทพสถิต จ.ชัยภูมิ.
สัมภาษณ์, 16 สิงหาคม.

นายสวิทย์ วงษ์ศรี, 2556. อายุ 52 ปี, บ้านเลขที่ 98 ม.1 บ้านไร่ ต.บ้านไร่ อ.เทพสถิต จ.ชัยภูมิ,
สัมภาษณ์, 5 ตุลาคม.

นายสุกิจ เชิดชูณรงค์, 2558. อายุ 63 ปี, บ้านเลขที่ 188/2 ม.2 บ้านชวน ต.บ้านชวน อ.บำเหน็จณรงค์
จ.ชัยภูมิ. สัมภาษณ์, 15 พฤศจิกายน.

นายอาด ยุมจตุรัส, 2556, 2557. อายุ 73 ปี, บ้านเลขที่ 147 บ้านวังอ้ายโพธิ์ ต.บ้านไร่ อ.เทพสถิต
จ.ชัยภูมิ. สัมภาษณ์, 17 สิงหาคม.

นางอึ้ง ชัยขุนทด, 2558. อายุ 56 ปี, บ้านเลขที่ 119 ม.6 บ้านวังอ้ายคง ต.บ้านไร่ อ.เทพสถิต
จ.ชัยภูมิ. สัมภาษณ์, 9 มกราคม.